

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ

**СТАНОВЛЕННЯ БУРЖУАЗНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗАХІДНОЇ
ЄВРОПИ У XVI – XVIII СТ. ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувач 4 курсу

07-441 групи

Спеціальності 014 Середня освіта

спеціалізації 014.03 Історія

Освітньо-професійної програми

Середня освіта (історія)

Горбенко Ілля Віталійович

Керівник: к.і.н., доц. Бойков О. Ю.

Рецензент: Федорченко О. В.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри державно-правових
дисциплін Одеського державного
університету
внутрішніх справ

Івано-Франківськ -2025

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Історико-педагогічні засади вивчення становлення буржуазного суспільства.....	6
1.1. Сутність поняття «буржуазне суспільство»: історичний і соціальний контекст.....	6
1.2. Етапи становлення буржуазного суспільства у Західній Європі (XVI–XVIII ст.).....	11
1.3. Роль буржуазних революцій у формуванні нового суспільного ладу	4
Розділ 2. Методика вивчення становлення буржуазного суспільства у шкільному курсі історії.....	18
2.1. Нормативно-правова база: Державний стандарт освіти, чинні програми з історії.....	18
2.2. Аналіз чинної шкільної програми та підручників з історії.....	22
2.3. Методичні підходи до викладання теми (діалогічне навчання, проблемне навчання, інтеграція з літературою, філософією).....	29
2.4. Місце і значення теми у формуванні критичного мислення та громадянської компетентності учнів.....	32
Висновки.....	35
Список використаних джерел.....	37

Вступ

Актуальність. Тема становлення буржуазного суспільства Західної Європи у XVI–XVIII століттях є надзвичайно актуальною для шкільного курсу історії, оскільки вона дозволяє учням зрозуміти основи формування сучасних соціальних, економічних та політичних систем. Вивчення цього процесу дає можливість розкрити важливі історичні події, що стали поштовхом для розвитку капіталізму, демократичних інститутів та прав людини, які є основою багатьох сучасних суспільств. Крім того, ці події мають безпосереднє відношення до розуміння сучасних соціальних трансформацій і політичних структур, що визначають сьогодення.

Актуальність теми також полягає у тому, що вона сприяє розвитку критичного мислення учнів, формуючи в них здатність аналізувати історичні події, оцінювати їх наслідки та порівнювати різні соціальні й економічні моделі. Вивчення буржуазних революцій, розвитку ринкових відносин і зростання впливу буржуазії допомагає не лише пізнати минуле, а й розуміти, як історичні зміни впливають на політичну та економічну реальність сучасності.

Таким чином, ця тема є важливою для формування в учнів комплексного розуміння історичних процесів, що дозволяє краще зрозуміти сучасний світ і стати свідомими, активними громадянами.

Предмет дослідження. Предметом дослідження нашої роботи є становлення буржуазного суспільства у Західній Європі в XVI–XVIII століттях та відображення цього процесу у шкільному курсі історії. Це включає аналіз ключових соціальних, економічних і політичних процесів, що призвели до переходу від феодальних структур до буржуазного суспільства, зокрема розглядаються фактори, які сприяли розвитку капіталізму, становленню буржуазії як соціального класу та змінам у політичній

організації держав. Особливу увагу приділено буржуазним революціям, таким як Англійська та Французька, які відіграли важливу роль у формуванні нових політичних і соціальних структур.

Дослідження також фокусується на методах, через які ці процеси відображаються в навчальних матеріалах шкільних підручників, а також на значенні цієї теми для розвитку критичного мислення та громадянської компетентності учнів.

Об'єктом дослідження є історичні процеси становлення буржуазного суспільства в Західній Європі у XVI–XVIII століттях, соціальні, економічні та політичні трансформації, що відбувалися в цей період та матеріали, що вивчають ці процеси у рамках шкільної програми.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з XVI по XVIII століття. Початок хронологічного відрізка визначається XVI століттям, коли починаються важливі економічні, соціальні та політичні зміни в Західній Європі, що сприяли формуванню буржуазного суспільства. Кінець періоду припадає на XVIII століття, коли відбуваються значні буржуазні революції, зокрема Французька революція 1789 року, яка остаточно змінила політичний ландшафт Європи та стала кульмінацією буржуазних перетворень цього

Метою роботи є аналіз процесів становлення буржуазного суспільства в Західній Європі в XVI–XVIII століттях та дослідження їх впливу на формування соціальних, економічних і політичних структур, які стали основою для розвитку капіталізму та демократії в сучасному світі та як ці історичні процеси висвітлюються у шкільному курсі історії, їх важливість для розвитку критичного мислення та громадянської компетентності учнів, а також визначення ролі історичних знань у формуванні у молоді розуміння сучасних соціальних та політичних реалій.

Методи дослідження. Для дослідження застосовувались кілька методів. Історико-генетичний метод, який дозволяє вивчити етапи соціальних, економічних і політичних змін з XVI по XVIII століття, метод порівняння, що допомагає аналізувати різні підходи до буржуазних революцій у різних країнах. Аналіз джерел, що дає змогу дослідити наукові праці та документи, що висвітлюють ці зміни, а метод контекстуального аналізу оцінює умови, які призвели до виникнення буржуазії.

Метод порівняльного аналізу допомагає порівняти вплив буржуазних революцій на соціальну структуру і політичний ландшафт в різних країнах, тоді як метод контент-аналізу дає можливість вивчити зміст підручників і навчальних матеріалів з історії, оцінюючи їх відповідність сучасним вимогам освіти. Усі ці методи дозволяють всебічно вивчити тему, поєднуючи історичний аналіз, освітній контекст та підходи до викладання в школах.

Розділ 1. Історико-педагогічні засади вивчення становлення буржуазного суспільства

1.1. Сутність поняття «буржуазне суспільство»: історичний і соціальний контекст

Буржуазія (від французької *bourgeoisie* та від пізньолатинської. *Burgus* - укріплене місто) - термін, який неодноразово переглядався . За давніми уявленнями буржуазія – це спільнота громадян міста, які керують собою та іншими. За доби раннього середньовіччя, коли формувалися багато держав Європи, буржуазія розглядалася як особливий «третій» соціальний стан, що мав привілеї, які закріплювалися у міському праві. За періоду становлення та розвитку капіталістичних відносин буржуазія вже розглядається як соціальний клас в індустріальному суспільстві, і який вже є власником виробництва, організатором виробництва, де використовується наймана праця. Відповідно до величини підприємств, рівня використання найманої робочої сили буржуазія поділяється на крупну і середню та дрібну. До дрібної буржуазії належали власники засобів виробництва, що існують переважно власною працею. В умовах ринкового суспільства дрібна буржуазія виділяється навіть в окремий клас. У сучасному суспільстві до буржуазії відносять середні прошарки населення, що має назву середній клас. [1, с. 10]

У період XVI–XVIII століть у Західній Європі поступово занепадає феодалний лад, що протягом століть визначав соціально-економічну структуру суспільства. Цей процес супроводжувався трансформацією економічних відносин, які з натуральних перетворювались на товарно-грошові. Феодалні маєтки втрачають свою традиційну самодостатність: усе більше продукції починає виготовлятися не для внутрішнього споживання, а для продажу на ринку. Землевласники дедалі частіше відмовляються від

панщини, переходячи до орендної системи, що забезпечує стабільний грошовий прибуток і сприяє розвитку капіталістичних форм господарювання. [2, с. 23]

Одночасно з цим у містах активно розвиваються ремесло, торгівля й мануфактурне виробництво. Гроші дедалі більше витісняють традиційні натуральні форми розрахунку, поширюються грошові податки та оплата праці, що веде до активізації ринкових механізмів. Селяни, звільнені від особистої залежності, все частіше виступають як вільні виробники або робітники, однак втрачають земельну власність і змушені продавати свою працю. Така ситуація породжує нові соціальні відносини, які поступово формують клас буржуазії — активної, підприємливої частини населення, що визначає подальший розвиток економіки та суспільства.

У цих умовах феодальні інститути втрачають своє значення. Зміцнення ринкових відносин, зростання міст, піднесення приватного підприємництва і посилення грошового обігу сприяли витісненню старих порядків і формуванню нової моделі суспільства. У результаті цих змін буржуазне суспільство постає як логічний підсумок трансформацій, започаткованих у надрах феодального ладу.

У процесі занепаду феодального ладу важливу роль відіграв розвиток торгівлі, мануфактурного виробництва та міст. Зростання обсягів внутрішньої та зовнішньої торгівлі сприяло розширенню ринків і збільшенню грошового обігу, що, у свою чергу, стимулювало потребу в нових формах організації праці та виробництва. На зміну дрібному ремеслу поступово приходить мануфактура — форма підприємства, заснована на розподілі праці, але ще без застосування машин. Це дозволяло значно підвищити продуктивність і зменшити витрати на виготовлення товарів. [3]

Міста, як осередки торгівлі й ремесел, перетворюються на центри економічного та культурного життя. Вони приваблюють все більше населення, зокрема селян, які втратили землю або прагнули кращих можливостей для заробітку. У цих умовах формується нова соціальна група — буржуазія, представники якої зосереджують у своїх руках економічні ресурси, займаються підприємницькою діяльністю та стають провідниками нових економічних і суспільних ідей. Буржуазія виступає як активна сила, зацікавлена в політичних змінах, що мали би закріпити її економічне становище й надати ширші можливості впливу на суспільний розвиток.

Таким чином, розвиток торгівлі, міст і мануфактур не лише змінював економічну карту Західної Європи, а й створював умови для формування буржуазного класу — ключового суб'єкта модернізаційних процесів ранньомодерного періоду.

Великі географічні відкриття XV–XVI століть стали важливим каталізатором економічних і соціальних змін у Західній Європі. Відкриття нових морських шляхів до Азії, Америки та Африки не лише розширило уявлення європейців про світ, а й відкрило доступ до нових ринків збуту, джерел сировини та золота. Європейські країни, насамперед Іспанія, Португалія, Англія, Франція і Нідерланди, активно включаються в колоніальну експансію, що супроводжується зростанням обсягів міжнародної торгівлі. До Європи масово ввозяться прянощі, дорогоцінні метали, текстиль, цукор, тютюн, кава, а звідси — промислові товари й зброя. [4, с. 12-16]

У цих умовах підприємці та купці отримують нові можливості для збагачення, розширення власного бізнесу та інвестування у виробництво. Зростає потреба в кораблебудуванні, страхуванні, банківських послугах, що стимулює розвиток фінансового сектору та торгівельної інфраструктури. Отриманий прибуток часто використовувався для розвитку мануфактур,

модернізації виробництва й утвердження нових економічних підходів, заснованих на ринкових засадах.

Таким чином, епоха Великих географічних відкриттів не лише змінила глобальний економічний ландшафт, а й сприяла утвердженню нової економічно активної соціальної групи — буржуазії, яка все більше починала впливати на політичне, економічне і культурне життя європейських країн.

Реформація та Просвітництво стали важливими ідеологічними чинниками, що сприяли формуванню нової системи цінностей, характерної для буржуазного суспільства. Реформація, започаткована в першій половині XVI століття Мартіном Лютером, сприяла розколу католицької церкви і послабленню її впливу на політичне та економічне життя. Вона підривала авторитет традиційних релігійних інститутів і стверджувала ідею прямого контакту людини з Богом без посередництва церкви [5]. Це стимулювало розвиток індивідуального мислення, особистої відповідальності та активної життєвої позиції, що відповідало духу нового часу.

У свою чергу, епоха Просвітництва, яка охоплює XVII–XVIII століття, поглибила інтелектуальні й світоглядні основи модерного суспільства. Філософи-раціоналісти, такі як Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо, Вольтер, сформулювали концепції т. зв. природного права, свободи особистості, народного суверенітету, рівності перед законом і недоторканності приватної власності. Ці ідеї стали ідеологічним підґрунтям для нової буржуазної політичної культури, що протистояла абсолютизму та феодалним привілеям.

Реформація і Просвітництво сприяли поширенню принципів індивідуалізму, раціонального осмислення світу, віри в прогрес, освіту та свободу думки. Вони створили нову картину світу, в центрі якої стоїть людина як автономна, мисляча і відповідальна істота. Саме ці цінності стали

фундаментом буржуазного світогляду і визначили подальший напрям розвитку західноєвропейського суспільства. [6, с. 153]

Ці чинники привели до формування **буржуазного суспільства** - соціальної системи, де домінують капіталістичні відносини, а буржуазія стає провідним класом.

1.2. Етапи становлення буржуазного суспільства у Західній Європі (XVI–XVIII ст.)

Процес формування буржуазного суспільства у Західній Європі охоплює кілька важливих історичних етапів, що розгортаються у тісному зв'язку з економічними, соціальними, політичними та культурними трансформаціями. Упродовж XVI–XVIII століть змінюються не лише форми виробництва, а й структура суспільства, панівна система цінностей і засади державного устрою.

1. Початковий етап (XVI – перша половина XVII ст.): Цей період характеризується поступовим занепадом феодальних відносин і зародженням ринкової економіки. Натуральне господарство втрачає провідне значення: його місце займають товарно-грошові відносини, орієнтовані на виробництво продукції для продажу. Феодали дедалі частіше переходять від панщини до грошової ренти, що сприяє зростанню мобільності селянства та формуванню ринку праці.

Міста стають осередками економічного життя, де стрімко розвиваються ремесла, внутрішня та зовнішня торгівля. Виникають перші мануфактури, які об'єднують багатьох працівників і дозволяють збільшити обсяги виробництва завдяки розподілу праці. Це знаменує перехід від ремісничого до протопромислового виробництва. [7, с. 35]

У соціальній структурі формується нова група — буржуазія, яка зосереджує у своїх руках капітали та дедалі активніше бере участь в економічному житті. Водночас відбувається зростання кількості найманих працівників, що свідчить про зміну характеру трудових відносин. Початковий етап створює підґрунтя для подальшого розвитку капіталістичних елементів і утвердження буржуазного суспільства.

2. Етап економічного зростання та зміцнення буржуазії (друга половина XVII ст.).

У другій половині XVII століття у Західній Європі відбувається значне економічне зростання, що супроводжується зміцненням буржуазії як економічної і політичної сили. Розвиток мануфактурного виробництва та інтенсивне розширення торгівлі, зокрема колоніальної, призводять до значного збільшення товарообігу і капіталів. Великі торгові компанії, такі як Ост-Індська компанія в Нідерландах і Великій Британії, зосереджують у своїх руках не лише фінансові, а й політичні ресурси, активно сприяючи розвитку мореплавства і глобальної торгівлі.

Економічна експансія за рахунок колоній дозволяє буржуазії не лише зміцнити своє економічне становище, але й впливати на політичний курс держав. Колоніальні території стають джерелами не лише сировини, а й великого прибутку, який інвестується у виробництво, банківську справу та нові підприємства. У цей період значно зростає попит на різноманітні товари, що стимулює розвиток мануфактур. [8]

Меркантилізм, як економічна теорія, підтримує процес накопичення капіталу через торгівлю і експорт товарів, в той час як держави намагаються контролювати економіку шляхом обмеження імпорту та стимулювання експорту. Водночас буржуазія здобуває дедалі більшу політичну впливовість, що проявляється у формуванні нових економічних інститутів та посиленні їх ролі у державному управлінні.

У результаті цього етапу формуються економічні і соціальні умови для наступних змін. Буржуазія, що розвивається за рахунок торгівлі, виробництва та фінансів, все більше відіграє ключову роль у суспільстві, створюючи основу для подальшої боротьби за політичну владу та соціальні реформи в майбутньому.

3. Ідеологічне та політичне утвердження буржуазії (XVIII ст.):

У XVIII столітті буржуазія досягає значного політичного та ідеологічного впливу, що позначається на трансформації соціальних, економічних і політичних структур Західної Європи. Поширення ідей Просвітництва стало одним із основних чинників утвердження нової буржуазної етики, заснованої на принципах індивідуалізму, раціоналізму, прав людини, свободи та приватної власності. Філософи Просвітництва, зокрема Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є, Вольтер, Жан-Жак Руссо, виступали за обмеження влади монархів, розширення прав громадян, а також за розвиток правового і соціального порядку, орієнтованого на раціональні основи.

Економічні реформи, що відбуваються в цей період, сприяють розвитку капіталізму і посилюють значення буржуазії. Вільна торгівля, розвиток промисловості, а також поширення нових виробничих технологій закріплюють позиції підприємців, торговців і фінансистів. Мануфактури і фабрики стають важливими елементами економічної інфраструктури, де працюють численні робітники, а також постійно збільшується попит на нові товари.

Одночасно з економічними змінами відбувається політична трансформація. Буржуазія активно бере участь у політичних процесах, підтримуючи ідеї лібералізму та парламентської демократії. Це знаходить своє вираження в таких подіях, як Англійська революція XVII століття, що обмежила абсолютну монархію, і, зокрема, в Великій французькій революції 1789 року, яка не лише скидає старий феодальний лад, а й закріплює принципи рівності, свободи та братерства. Перемога буржуазії на політичному рівні дозволяє їй встановити нові державні інститути, що відповідають її економічним і соціальним інтересам [9].

Отже, XVIII століття стає періодом, коли ідеї буржуазії, що розвивалися під впливом економічних змін і філософських течій, знаходять своє практичне втілення в політичних і соціальних реформах, що остаточно закріплюють її позиції у західноєвропейських державах.

1.3. Роль буржуазних революцій у формуванні нового суспільного ладу

Буржуазні революції, зокрема Англійська та Французька, стали важливим етапом у процесі переходу від феодального ладу до капіталістичної економіки. Вони допомогли ліквідувати старі феодальні порядки, що ґрунтувалися на земельних відносинах і васальних зв'язках, та сприяли створенню нових економічних і соціальних структур, що базувалися на приватній власності, ринкових відносинах і вільній торгівлі. Це означало значний крок у розвитку капіталізму, де важливу роль почали відігравати підприємці, банки та фінансові інститути [10, 140-143].

Революції зруйнували феодальні бар'єри, що обмежували економічну свободу, і надали можливість розвитку індустрії, торгових відносин, а також робітничого та середнього класу, які стали основними рушіями нового економічного ладу.

Буржуазні революції призвели до глибоких змін у соціальній структурі суспільства. Буржуазія, яка на початку епохи була досить обмеженою і мала лише певний економічний вплив, після революцій здобула значні соціальні та політичні права. В результаті революційних подій буржуазія стала основною соціальною силою, здатною реалізовувати свої інтереси через політичні структури, економічні реформи та правові зміни. [11, с. 319]

Буржуазія почала відігравати ключову роль не лише в економічному житті, але й у політичному процесі. Вона підтримувала ідеї лібералізму, громадянських прав, рівності перед законом і свободи підприємництва. Це

сприяло посиленню її позицій у суспільстві, а також формуванню нового політичного порядку, який уже більше відповідав інтересам нових класів.

Основною особливістю буржуазних революцій стало закріплення нового економічного порядку, орієнтованого на ринкові відносини і приватну власність. [12] Після революцій було ліквідовано феодальні обмеження, що стримували розвиток вільного ринку та приватної ініціативи. Земельні володіння, що належали аристократам, стали доступними для купівлі-продажу, що дозволило буржуазії розширювати свої економічні можливості.

Буржуазні революції також заклали основи для розвитку нових фінансових і економічних інститутів, таких як банки, фондові біржі, кредитні установи, що сприяли розвитку капіталізму. Приватна власність стала основною рушійною силою економічного прогресу, а ринок перетворився на основну сферу взаємодії виробників та споживачів. Зрештою, ці зміни стали підґрунтям для розвитку індустріалізації, модернізації економік і поширення капіталістичних принципів на всю Європу та світ.

Основними революціями, які мали колосальний вплив на формування буржуазного суспільства є Англійська та французька революції.

Англійська революція 1640–1660 рр. стала результатом конфлікту між прагненням короля Карла I до абсолютної влади та опором парламенту, який вимагав політичних свобод і контролю над фінансами. Економічне зростання буржуазії також посилювало її прагнення до політичного впливу.

Революція завершилася перемогою парламенту, стратою Карла I у 1649 році та встановленням парламентської влади. Відновлення монархії у 1660 році за Карла II не скасувало значного впливу парламенту, заклавши основи парламентської монархії та розширивши права буржуазії.

Французька революція 1789–1799 рр. була спричинена глибокою соціальною та економічною нерівністю між станами, де третій стан був

позбавлений прав і обтяжений податками. Криза, голод та ідеї Просвітництва посилили невдоволення. [13]

Революція призвела до ліквідації феодальних привілеїв, проголошення «Декларації прав людини і громадянина» у 1789 році та встановлення республіки у 1792 році, закріпивши принципи свободи, рівності та братерства.

Буржуазні революції значно обмежили абсолютну владу монархів, закріпивши принцип розподілу влади та ставши основою для розвитку демократичних держав. Англійська революція підсилила роль парламенту, а Французька призвела до проголошення республіки та прийняття конституцій, що обмежували владу монархів і гарантували права громадян.

Політичні зміни, спричинені буржуазними революціями, трансформували владні структури в Європі. Французька революція ліквідувала абсолютну монархію, а Англійська посилила парламентський контроль, ставши прикладом для конституційних реформ в інших країнах.

Революції сприяли створенню нових державних інститутів, що відповідали інтересам буржуазії та розвитку ринкової економіки. Формувалися нові органи влади для контролю економіки, захисту інтересів буржуазії, реформувалися податкові та судові системи.

У Великій Британії розвиток парламентських інститутів посилив вплив буржуазії. Реформи в праві закріпили приватну власність і захистили комерційні інтереси, сприяючи розвитку капіталістичних відносин.

Буржуазні революції в Західній Європі сформували нові політичні та економічні моделі, засновані на поділі влади, верховенстві закону, народному суверенітеті та ринкових відносинах, зміцнивши позиції буржуазії та роль парламентаризму.

Ідеї буржуазних революцій, такі як права людини та демократія, стали основою для нових політичних і правових норм, вплинули на розвиток

лібералізму та демократичних практик у всьому світі, а також стали каталізатором для подальших революційних рухів.

Розділ 2. Методика вивчення становлення буржуазного суспільства у шкільному курсі історії

2.1. Нормативно-правова база: Державний стандарт освіти, чинні програми з історії

Вивчення становлення буржуазного суспільства у шкільному курсі історії має базуватися на чітких нормативно-правових документах, що регламентують навчальний процес та визначають зміст освіти. Для цього використовуються державні стандарти освіти та чинні програми з історії, які визначають обсяг та порядок вивчення матеріалу, відповідно до якого учні мають ознайомитися з основними аспектами соціальних, економічних, політичних змін, що сталися в Європі в XVI–XVIII ст. Методика викладання цієї теми передбачає інтерактивні та проблемні підходи, що дозволяють учням більш глибоко і критично оцінити історичні процеси та їх значення для розвитку сучасних суспільств.

У Державному стандарті освіти України зазначено, що історія є одним із важливих предметів для формування у молоді світоглядних уявлень, критичного мислення та громадянської позиції. Стандарт визначає вимоги до знань учнів, які повинні здобути необхідні історичні та соціальні навички, розуміти значення подій для розвитку суспільства. [14]

Згідно з цим документом, вивчення історії повинно охоплювати важливі історичні процеси, серед яких становлення буржуазного суспільства є однією з ключових тем, що дає учням змогу зрозуміти, як зміни в економічній і соціальній структурах сприяли розвитку сучасних політичних систем.

Навчальні програми для середніх шкіл України включають розділ, присвячений вивченню історії Нового часу, в рамках якого учні

ознайомлюються з етапами розвитку буржуазного суспільства в Західній Європі.

Міністерство освіти України регулярно публікує методичні рекомендації для вчителів історії, які містять роз'яснення щодо актуальних питань викладання та вивчення конкретних тем. Наприклад, існують рекомендації, як правильно подати матеріал про соціальні та економічні зміни, пов'язані з розвитком буржуазії, а також як сформулювати основні ідеї буржуазних революцій.

Державні стандарти і програми з історії передбачають визначення рівня засвоєння учнями знань через диференційовані оцінки, контрольні роботи, тести. Результати навчання з теми "буржуазні революції" мають бути оцінені за допомогою різноманітних методів: письмові роботи, завдання на порівняння, аналіз документів, презентації з теми.

Метою вивчення тем, пов'язаних зі становленням буржуазного суспільства в шкільному курсі історії є ознайомлення учнів із ключовими етапами економічного, соціального та політичного розвитку Європи, які призвели до виникнення буржуазного суспільства, та показати вплив цих процесів на формування сучасних демократичних інститутів.

Відповідно до чинної програми МОН з всесвітньої історії [15] , вивчення тем, пов'язаних зі становленням буржуазного суспільства у Європі здійснюється у 8-му та 9-му класах, оскільки в цих класах вивчається історія Європейського континенту в період з XVI – XVIII.

Навчальна програма з всесвітньої історії для 8 класу передбачає засвоєння учнями знань про період буржуазної революції і національно визвольної війни в Нідерландах, Англійської буржуазної революції та Тридцятилітньої війни, а також дат проголошення Люблінської унії та Утрехтської унії, важливого Нантського едикту й Вестфальського мирного

договору, що є важливим для розуміння боротьби за економічну незалежність, соціальних змін та формування національних держав, які стали основою для впливу буржуазії. Учні повинні розуміти передумови абсолютизму, його роль у підтримці економічних змін та зміцненні позицій буржуазії, абсолютну монархію як основу держави, що сприяла розвитку буржуазії в торгових та економічних процесах, роль дворянства та міського патриціату в системі управління міськими республіками як ядра буржуазії, роль буржуазії в національно-визвольних війнах як рушійної сили економічної свободи та політичної незалежності, а також роль Вестфальського миру як чинника, формування існуючого світового порядку до I світової війни, де буржуазія стала впливовою силою.

Учні мають вміти розмістити в правильній хронологічній послідовності головні етапи централізації влади та процес формування національних держав у Новий час, розглянути на карті утворення національних держав, характеризувати політичний устрій країн Західної Європи, пояснити судження про володарів і державних діячів XVI–XVIII ст., визначати причини та наслідки важливих подій, таких як Люблінська унія, релігійні війни у Франції, національно-визвольна війна в Нідерландах та Англійська революція, що безпосередньо вплинули на становлення буржуазії, повинні розуміти значення Великих географічних відкриттів для становлення капіталізму та роль Реформації/Контрреформації у розвитку суспільств. Їм необхідно знати час і ключових постатей Великих географічних відкриттів та основні події Реформації, включно з Аугсбурзьким миром.

В ході навчання учні освоюють інформацію про Великі географічні відкриття (колонії, зміни в торгівлі, мануфактури), аналізують зв'язок культури Відродження та Бароко з розвитком буржуазії, становлення буржуазії через зміни в економіці та суспільстві (мануфактури, торговельний

капітал). Ці навички включають розуміння причинно-наслідкових зв'язків соціальних та економічних процесів розвитку капіталізму в Європі.

Орієнтовні завдання включають внесення відомостей до синхронізованої хронологічної таблиці про Реформацію, Річ Посполиту, Тридцятилітню війну, революцію і війну в Нідерландах та Англійську революцію, позначення на контурній карті регіонів поширення релігій та територій політичних утворень, а також укладання історичного портрету монарха XVI–XVII ст. Ці знання та вміння спрямовані на розуміння учнями політичних, економічних та соціальних процесів, що сприяли становленню буржуазії в Європі XV–XVII ст.

Згідно з програмою для 9 класу, учні повинні знати основні дати та події XIX століття, такі як Липнева революція, виступ декабристів, «Весна народів», об'єднання Італії та Німеччини, Громадянська війна в США, здобуття незалежності Латинською Америкою, що сприяли становленню буржуазії. Важливо розуміти поняття «аболіціонізм», «Весна народів», «парламентська демократія», «лібералізм», «соціалізм», «націоналізм», які впливали на політичні та соціальні зміни, корисні для розвитку буржуазії.

Учні мають розуміти вплив індустріальної революції, яка зробила буржуазію основною рушійною силою, появу та розвиток парламентської демократії, що розширило політичний вплив буржуазії, сутність та наслідки революцій 1848–1849 років, які поширювали важливі для буржуазії ідеї та змінювали політичний устрій, а також причини формування національно-визвольних рухів, що призвели до створення національних держав, де буржуазія стала ключовою силою.

Учні повинні вміти пояснити вплив індустріальної революції на соціальні зміни та зростання буржуазії, схарактеризувати політичний та соціально-економічний розвиток європейських країн першої половини XIX

століття через призму зростання впливу буржуазії та нових ідеологій, проаналізувати причини та наслідки революцій 1848 року для розширення прав буржуазії, а також обґрунтувати судження про роль лідерів національних рухів, які сприяли становленню національних держав, де буржуазія відігравала важливу роль. Орієнтовні завдання включають підготовку аналітичної записки про наслідки індустріальної революції для різних верств населення, зокрема буржуазії, та створення історичного портрета лідера національного руху, аналізуючи його внесок у становлення буржуазії.

2.2. Аналіз чинної шкільної програми та підручників з історії

Аналіз підручників та навчальних матеріалів з історії для 8–10 класів є надзвичайно важливим, оскільки вони формують базові знання учнів про соціальні, економічні та політичні зміни XVI–XVIII століть у Західній Європі. Якість поданої інформації має стимулювати критичне осмислення цих подій.

Якість викладеної інформації є ключовою для ефективного навчання та формування історичного мислення. Правильна структура та логічна послідовність допомагають учням орієнтуватися в матеріалі, розуміти причинно-наслідкові зв'язки та розвивати критичне мислення. Доступна мова підручника, пояснення складних термінів та концепцій, а також використання різноманітних джерел і підходів роблять навчання більш ефективним та цікавим, сприяючи розвитку аналітичних здібностей та мотивації до подальшого вивчення історії.

Підручниковий аналіз передбачає оцінку відповідності державним стандартам та навчальним програмам, змісту (подання подій, використання термінів, структура, доступність мови), а також використання різноманітних джерел. Важливим є включення інтерактивних елементів (завдання для

самоперевірки, питання для обговорення, аналіз джерел, проекти) та додаткових навчальних матеріалів (карти, діаграми, таблиці) для активної роботи учнів та кращого розуміння матеріалу.

Оцінка підручників також має враховувати сучасні тенденції в історіографії та надавати можливість для розвитку критичного підходу до інформації, заохочуючи учнів ставити питання, порівнювати різні точки зору та розуміти вплив ідеології на інтерпретацію минулого. Комплексний аналіз цих аспектів забезпечує якісну освіту, розвиток аналітичних та дослідницьких навичок, формування свідомих і критичних громадян.

Аналіз підручників я поділив на 2 етапи. У першому я проаналізував підручник з всесвітньої історії за програмою 8-го класу, у другому – за програмою 9-го класу. Для більшої об'єктивності аналізу були обрані підручники від різних авторів. Для першого аналізу я обрав підручник з Всесвітньої історії за авторством О.В. Гісема та О.О. Мартинюка, який був виданий у 2021[16].

Структура підручника:

Підручник має чітку та логічну структуру, розділену на 6 основних розділів, кожен з яких охоплює ключові періоди та події всесвітньої історії XVI–XVIII століть. На початку подано повторення матеріалу, а далі йде поглиблене вивчення тем. Кожен розділ містить параграфи з конкретними темами, практичні заняття, узагальнення та тестові завдання для підготовки до контролю.

Основні теми:

1. **Великі географічні відкриття та становлення капіталізму** (колонізація, наслідки відкриттів, повсякденне життя).
2. **Високе Відродження та Реформація** (гуманізм, поширення Реформації, Контрреформація, культура Бароко).

3. **Політичний розвиток Європи** (абсолютні монархії, Англійська революція, Тридцятилітня війна).

4. **Східна Європа та Османська імперія** (Московська держава, Річ Посполита, Османська імперія).

5. **Епоха Просвітництва** (промислова революція, освічений абсолютизм, утворення США).

6. **Східний світ** (Китай, Японія, Індія, Персія).

Підручник має кілька **переваг**, серед яких варто відзначити систематизацію матеріалу, що забезпечує чітке розподілення тем і параграфів, що сприяє легкому засвоєнню. Практична спрямованість підручника також є важливою перевагою, оскільки наявність практичних занять, узагальнень і тестів дозволяє учням закріпити отримані знання та навички. Окрім того, підручник охоплює широкий спектр історичних подій, включаючи як європейські, так і східні процеси, що дозволяє отримати цілісну картину світової історії. Ілюстрації та додатки, хоч і не зазначені у змісті, але ймовірно є в тексті, можуть забезпечити додаткові зручності для вивчення, зокрема через використання карт, схем або інших візуальних матеріалів.

Проте, підручник має й деякі **недоліки**. Одним із них є можливе перевантаження матеріалом, оскільки велика кількість подій, що викладаються в межах одного розділу, може ускладнити сприйняття і засвоєння тем учнями. Також відзначається відсутність інформації про додаткові матеріали, такі як хронологічні таблиці чи словники термінів, що могли б допомогти учням краще орієнтуватися в історичних процесах і термінах. Це може обмежити можливості для поглибленого вивчення та самостійної роботи учнів з підручником.

Висновок: підручник є сучасним і комплексним ресурсом для вивчення всесвітньої історії в 8 класі. Він поєднує теоретичний матеріал з практичними завданнями, що відповідає вимогам освітньої програми. Для кращого засвоєння рекомендується доповнювати його візуальними матеріалами та інтерактивними завданнями.

Тема становлення буржуазного суспільства у цьому підручнику висвітлюється через важливі історичні процеси XVI–XVIII століть.

У **Розділі I** розглядаються Великі географічні відкриття та становлення капіталізму, зокрема через колонізацію Нового Світу. Відкриття нових торгових шляхів і створення колоній призвели до зростання капіталу, розвитку буржуазії та зниження феодальних відносин (§2). У параграфі про матеріальний світ і суспільство описано перехід до капіталістичних форм виробництва та розвитку мануфактур (§3).

Розділ III присвячений розвитку західноєвропейських держав, зокрема Англії. Тут розглядаються економічні зміни, що сприяли розвитку буржуазії, а також важливість Англійської революції, коли буржуазія здобула політичну владу, що стало основою для парламентської системи (§12, §13).

У **Розділі V** йдеться про вплив ідей Просвітництва, яке сприяло зміцненню буржуазних цінностей через пропагування економічної свободи та прав людини (§20). Промислова революція та спроби монархів адаптуватися до нових соціальних умов також стали важливими етапами розвитку буржуазії (§21). Утворення США після війни за незалежність подано як приклад буржуазної революції, де була закріплена ринкова економіка (§23).

Підручник показує, як відбувався перехід від феодалізму до капіталізму, як зростала роль буржуазії в політичних і економічних процесах, що стало основою сучасного буржуазного суспільства.

Для другого аналізу матеріалу з всесвітньої історії я обрав підручник за австорством Сорочинської І. М. 2022 року видання [18].

Структура підручника

Підручник містить п'ять розділів, у яких охоплюється ключові періоди та теми всесвітньої історії "довгого" XIX століття (кінець XVIII — початок XX ст.).

Основні розділи:

1. Європа за часів Французької революції та наполеонівських війн

Криза "старого порядку", етапи революції, Наполеонівська епоха.

Акцент на правові зміни (Декларація прав людини, Кодекс Наполеона).

2. Європа та Америка в добу революцій і національного об'єднання (1815–1870)

Індустріальна революція, "Весна народів", об'єднання Італії та Німеччини, громадянська війна в США.

Окремі теми присвячені країнам (Велика Британія, Росія, Латинська Америка).

3. Модернізація країн Європи та Америки. Пробудження Азії

Соціально-економічні зміни, колоніалізм, модернізація Японії (Мейдзі), Китаю, Османської імперії.

4. Міжнародні відносини (друга половина XIX — початок XX ст.)

Передумови Першої світової війни, формування військово-політичних блоків.

5. Розвиток культури та повсякденне життя

Наука, техніка, мистецтво, масові культура, зміни в побуті.

Ключові особливості

- **Комплексний підхід:** Поєднання політичної, соціальної, економічної та культурної історії.

- **Регіональний охоплення:** Окрім Європи, досліджується історія США, Азії, Латинської Америки.

Практичні заняття:

- Аналіз документів (наприклад, Декларація прав людини).
- Дослідження впливу індустріалізації на побут.
- Оцінка колоніальної політики.

Узагальнення:

Після кожного розділу є уроки-узагальнення, що сприяє систематизації знань.

Сильними сторонами підручника є чітка хронологія, яка забезпечує логічний перехід від Французької революції до Першої світової війни, а також міждисциплінарний підхід, що інтегрує історію, право та культуру. Крім того, важливим аспектом є національний контекст, зокрема акцент на українській історії в європейському контексті, наприклад, взаємодія з Російською імперією.

До недоліків можна **віднести** об'ємність матеріалу, з великою кількістю тем, може ускладнити поглиблене вивчення кожної окремої теми. Крім того, відсутність ілюстрацій або візуальних елементів у наданому фрагменті може зробити матеріал сухим і менш наочним для сприйняття.

Висновок: підручник Сорочинської є сучасним навчальним ресурсом, який відповідає вимогам програми. Він розвиває критичне мислення через аналіз документів і практичні завдання, а також формує цілісне бачення історичних процесів. Для кращого засвоєння рекомендуються додаткові матеріали (карти, відеолекції).

У данному підручнику тема формування буржуазного суспільства в Європі розглядається в кількох ключових розділах і темах. У **Розділі І: Французька революція та Наполеонівська ера** у **Темах 1–3 (с. 6–21)**

аналізується криза "старого порядку" та початок революції, включаючи знищення феодальних привілеїв, закріплення принципів рівності та свободи власності у Декларації прав людини і громадянина (1789), а також створення нового суспільства, де буржуазія стає панівною верствою. **Тема 4 (с. 32–43)** присвячена Кодексу Наполеона, який юридично оформив буржуазні відносини, захищаючи приватну власність та свободу підприємництва.

У **Розділі II: Індустріальна революція та національні об'єднання (1815–1870)** у **Темі 5 (с. 48–59)** розглядається вплив індустріалізації на соціальну структуру, включаючи розшарування буржуазії та пролетаріату, а також урбанізацію. **Тема 9 (с. 78–83)** аналізує Липневу монархію у Франції (1830–1848) як правління "фінансової аристократії", протистояння буржуазії та робітників. **Тема 11 (с. 90–100)** присвячена "Весні народів" (1848–1849) та боротьбі за політичні права.

У **Розділі III: Модернізація (остання третина XIX — початок XX ст.)** у **Темі 15 (с. 128–144)** розглядаються соціальні зміни в Європі та США, включаючи розвиток капіталізму та формування середнього класу, а також політичні партії (ліберали, консерватори) як вираз інтересів буржуазії.

Окремо слід відзначити **Практичні заняття. Заняття №1 (с. 43–47)** включає аналіз документів (Декларація, Кодекс Наполеона) з точки зору юридичного закріплення буржуазних норм, а **Заняття №2 (с. 120–126)** розглядає вплив індустріалізації на побут та зростання ролі буржуазії в культурі й економіці. Ключові аспекти буржуазного суспільства, які висвітлюються в підручнику, охоплюють економіку (перехід до капіталізму, вільний ринок, промисловість), політику (конституційні монархії, парламентаризм, боротьба за виборчі права) та соціум (середній клас як основа суспільства, соціальні конфлікти між буржуазією та робітниками).

Підсумовуючи, можна зазначити, що обидва підручники є джерелами якісного матеріалу для засвоєння історичних знань школярами. Вони пропонують багато інформації, що стосується теми дипломної роботи, проте мають один спільний недолік – досить великий об'єм знань, який буде важко освоїти деяким учням.

2.3. Методичні підходи до викладання теми (діалогічне навчання, проблемне навчання, інтеграція з літературою, філософією)

Методичні підходи до викладання історії буржуазних революцій є ключовим елементом ефективного навчального процесу. Вони спрямовані не лише на передачу фактичних знань, але й на розвиток в учнів важливих інтелектуальних навичок, таких як критичне мислення, аналіз та оцінка історичних подій у їхньому складному соціально-економічному та політичному контексті.

Враховуючи багатогранність та складність матеріалу, присвяченого буржуазним революціям, для досягнення успіху у викладанні рекомендується застосовувати різноманітні методичні стратегії. Серед найбільш ефективних підходів виділяються діалогічне навчання, проблемне навчання, а також інтеграція історичного матеріалу з творами літератури та філософськими концепціями.

Діалогічне навчання ґрунтується на активній та систематичній взаємодії між учителем та учнями, що здійснюється через обмін думками, постановку запитань, проведення обговорень та ведення конструктивного діалогу. Основна мета діалогічного навчання полягає не лише в передачі учням певної суми знань, але й у стимулюванні їхнього самостійного мислення, розвитку здатності до критичного осмислення отриманої інформації, формуванні власної обґрунтованої позиції та вдосконаленні

комунікативних навичок у процесі спілкування. Діалог розглядається як ефективний інструмент для спільного дослідження навчальної теми та досягнення глибшого рівня її розуміння. [18]

У контексті викладання історії буржуазних революцій діалогічне навчання набуває особливої значущості, оскільки воно надає учням можливість аналізувати складні історичні процеси через активну участь в обговореннях, формулювати власні висновки щодо причин та наслідків революційних подій, розуміти різні точки зору на важливі історичні явища через погляди інших учасників діалогу, а також через вивчення праць істориків та філософів, які досліджували цей період. Крім того, діалогічне навчання сприяє розвитку критичного мислення учнів через обговорення спірних питань та проблемних аспектів історії.

Проблемне навчання передбачає представлення учням навчальної проблеми або ситуації, яка не має очевидного або однозначного рішення [20]. Учні, працюючи самостійно або в групах, повинні активно досліджувати проблему, шукати необхідну інформацію, висувати гіпотези, проводити аналіз та синтез отриманих даних, а також знаходити можливі шляхи її розв'язання. У цьому підході учитель виступає не як джерело готових відповідей, а як фасилітатор, який спрямовує процес дослідження учнів, ставить навідні запитання та підтримує їхню пізнавальну активність. Основною метою проблемного навчання є розвиток в учнів навичок самостійного мислення, аналізу, синтезу та творчого застосування набутих знань у нових ситуаціях.

Застосування проблемного навчання є особливо ефективним при вивченні складних та багатогранних історичних подій, таких як буржуазні революції. Воно дозволяє учням розглядати різні аспекти історії, починаючи

від соціальних та економічних змін і закінчуючи політичними наслідками, а також глибоко розуміти взаємозв'язки між різними історичними факторами.

Інтеграція з літературою (в контексті навчання історії) передбачає використання художніх літературних творів як важливого додаткового ресурсу для вивчення історичних подій, епох та суспільних відносин. Література надає унікальну можливість емоційно залучити учнів до минулого, допомогти їм зрозуміти психологію людей, які жили в ті часи, відчувати атмосферу епохи та побачити історичні процеси через призму особистих історій та людських переживань. Такий підхід сприяє глибшому та багатогранному розумінню історії, розвитку емпатії та критичного мислення.

Через аналіз літературних творів учні можуть не лише вивчати історичні факти, але й глибше проникати у внутрішній світ людей минулого, їхні цінності, переконання та мотивації. Літературні твори часто відображають соціальні, економічні та політичні умови епохи, в якій вони були написані, що дозволяє учням краще зрозуміти контекст історичних подій [20, с. 116-119].

Інтеграція з філософією (в контексті навчання історії) полягає у встановленні змістовних зв'язків між історичними подіями та філософськими ідеями, концепціями та теоріями. Філософія надає учням інструменти для критичного аналізу історичних фактів, розгляду мотивацій історичних діячів та вивчення ідей, які стали рушійною силою соціальних, політичних та економічних змін. Вивчення філософських праць та ідей допомагає учням розвивати критичне мислення, формувати власну світоглядну позицію щодо історичних подій та глибше розуміти суспільні процеси. [21]

Філософські ідеї, такі як ідеї Просвітництва, концепції свободи та прав людини, а також роздуми про моральність та управління, багато в чому формували ідейне підґрунтя політичних та соціальних революцій. Розуміння

цих філософських впливів є ключем до глибшого розуміння історичних подій та мотивацій їхніх учасників.

Аналіз та оцінка різних історичних джерел є важливою складовою формування критичного мислення учнів під час вивчення історії. Історичні джерела можуть бути різними за своєю природою — це можуть бути письмові документи, усні свідчення, матеріальні артефакти чи навіть візуальні зображення. Кожен з цих типів джерел вимагає свого підходу до оцінки [21, с. 70-73].

2.4. Місце і значення теми у формуванні критичного мислення та громадянської компетентності учнів

Порівняння різних підходів до історичних подій є важливим аспектом розвитку критичного мислення учнів, особливо при вивченні складних історичних процесів, таких як буржуазні революції. Різні історичні школи і напрями дають різні інтерпретації однакових подій, і це дозволяє учням краще розуміти, чому одні й ті ж події можуть сприйматися по-різному в залежності від ідеологічного, соціального та політичного контексту.

Одним із таких прикладів є порівняння підходів до Французької революції. У класичній марксистській інтерпретації революція розглядається як результат боротьби між соціальними класами, зокрема між буржуазією та феодалними монархами [22]. За цією теорією, революція була неминучим кроком в історичному процесі, що дозволило буржуазії отримати владу і закріпити капіталістичні відносини. У марксистській інтерпретації наголос робиться на економічних причинах революції, таких як зростання товарного виробництва та необхідність встановлення нових економічних структур.

Ліберальна інтерпретація, в свою чергу, акцентує увагу на політичних ідеях та боротьбі за права людини і громадянські свободи. Ліберальні

історики підкреслюють важливість ідей Просвітництва і надають особливу увагу Конституції та проголошенню прав людини під час революції. Вони розглядають події як частину руху за розширення політичних свобод, прав і демократичних інститутів.

Зовсім інший погляд пропонують консервативні історики, які часто оцінюють Французьку революцію як катастрофу для суспільства. Вони звертають увагу на насильство, хаос і соціальну дестабілізацію, що супроводжували революцію, і вважають її небезпечним експериментом, який призвів до встановлення диктатури. Консервативні підходи можуть акцентувати увагу на руйнівних наслідках для традиційних соціальних і політичних структур, таких як монархія та аристократія.

Порівнюючи ці підходи, учні можуть побачити, як різні історичні школи визначають основні фактори, що призвели до революцій, а також, як різні ідеологічні переконання впливають на інтерпретацію одних і тих самих подій. Вони вчаться розуміти, що жодна інтерпретація не є абсолютно об'єктивною, і важливо звертати увагу на контекст, з якого вона виходить.

Формування громадянської компетентності в процесі вивчення історії сприяє розвитку в учнів розуміння демократичних принципів і цінностей, таких як свобода, рівність, права людини, громадянські свободи та участь у політичному процесі.

Вивчення **буржуазних революцій**, таких як Французька, Англійська чи Нідерландська допомагає учням усвідомити як ці принципи формувалися і як вони змінили політичну карту Європи та світу. Ключовими подіями в цьому процесі стали боротьба за права людини, зокрема, права на участь у політичному житті, боротьба за свободу слова та інші демократичні права, які стали основою для сучасних політичних систем.

Розуміння демократичних принципів через вивчення історії революцій також включає усвідомлення **ідеї народного суверенітету** та важливості **поділу влади**. Наприклад, Англійська революція в 1640-х роках показала важливість обмеження абсолютної влади монарха і створення парламентської системи. Французька революція 1789 року, в свою чергу, акцентувала увагу на необхідності встановлення **прав людини і громадянських свобод як основи демократичного суспільства**.

Учні, вивчаючи ці події, розвивають здатність **усвідомлювати важливість політичної участі**, розуміти значення активної громадянської позиції для підтримки і розвитку демократичних інститутів. Зрозуміти, як важливо мати право на вираження власної думки, участь у виборах та в інших формах політичної активності — це частина громадянської компетентності, яку учні отримують під час вивчення цієї теми.

ВИСНОВКИ

Становлення буржуазного суспільства в Західній Європі XVI–XVIII століть – це фундаментальний процес, що позначився кардинальними змінами в політичній, економічній та соціальній сферах. Ключовими характеристиками цього періоду стали революційні трансформації, що призвели до виникнення буржуазії як домінуючої соціальної групи та основного рушія капіталістичного розвитку. Важливими елементами цього процесу були розширення торгівлі, розвиток мануфактур, урбанізація, а також інтелектуальні зрушення, пов'язані з Ренесансом, Реформацією та Просвітництвом.

Центральним етапом стали буржуазні революції, зокрема в Англії та Франції, які змінили політичний ландшафт та стали каталізатором для утвердження принципів демократії, прав людини та формування нових політичних інститутів, таких як парламентаризм та республіканізм. Французька революція 1789 року стала кульмінацією, ліквідувавши феодальні привілеї та заклавши основи сучасних політичних і соціальних систем.

Різні історіографічні підходи – марксистський, ліберальний та постмодерністський – пропонували різні інтерпретації цих революцій, підкреслюючи значення соціальних, економічних або культурних факторів. Сучасні дослідження наголошують на необхідності комплексного аналізу, що враховує не лише політичні, але й культурні та ідеологічні аспекти.

Значення буржуазного суспільства для подальшого розвитку Західної Європи є визначальним. Саме цей процес став підґрунтям для формування сучасних політичних та економічних систем, що впливають на глобальні трансформації. Він також сприяв розвитку ідей про індивідуальні свободи,

права людини та громадянські обов'язки, що мали довготривалий вплив на історію.

Вивчення цієї теми в школі є надзвичайно важливим для розуміння учнями ключових процесів становлення сучасного світу: трансформації економіки, політики та суспільства, виникнення капіталізму, парламентаризму та демократії. Це допомагає осмислити історичні основи сучасних систем, розвивати критичне мислення та здатність аналізувати причини й наслідки великих змін.

Знання про буржуазні революції сприяє формуванню розуміння демократичних принципів, прав людини, важливості громадянської активності та ролі індивіда в історії, що є важливим для розвитку громадянської компетентності.

Поглиблене вивчення цієї теми також сприяє формуванню етичних і моральних засад, оскільки учні усвідомлюють значення боротьби за свободу, рівність і справедливість, що є основними цінностями сучасних демократичних суспільств. Врахування соціальних, економічних та ідеологічних аспектів цих процесів дозволяє створити цілісне уявлення про вплив історії на розвиток суспільства.

Таким чином, викладання теми становлення буржуазного суспільства не лише поглиблює історичні знання, але й допомагає розвивати важливі життєві навички, необхідні для активної участі у суспільному житті та прийняття обґрунтованих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левчук К. І., Богатчук С. С. *Політологічний словник*. – Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2015. – 55 с.
2. Кириленко В. В. (ред.) *Історія економічних вчень: Навчальний посібник*. – Тернопіль: «Економічна думка», 2007. – 233 с
3. Скрипченко Ю. Основні причини виникнення і шляхи формування мануфактур у Європі // Discover.in.ua. URL: <https://discover.in.ua/history/prichini-viniknennja-manufaktur.html> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Горбань Ю.А. *Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–початку XXI століть*. — 4-е вид., перероб. і доп. — Київ: Знання, 2012. — 438 с
5. Лютер М. 95 тез. 1517. URL: <https://www.projectwittenberg.org/pub/resources/text/wittenberg/luther/web/ninetyfive.html>
6. Безвершук, Жанна Олександрівна. Культурологія. Відповіді на питання екзаменаційних білетів: навч. посібник / Ж. О. Безвершук, О. В. Щербакова. - Київ: Знання, 2010. - 326 с.
7. Левицький В. (2009). *Історія економіки та економічної думки*. Тернопіль.
8. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.): навч. посіб. / З.А. Баран, С.П. Качараба, Р.Б. Сіромський, Б.П. Чума; за ред. З.А. Баран. – К.: Знання, 2015. – 533 с.)
9. Олена Джеджора. *Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття*. - Львів: Видавництво ЛБА, 1999. - 448 с.. 1999

10. Ковальчук В. М. Світова економіка: її історія та дослідники [текст] навч. посіб./ 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 632 с.
11. Бостан Л. М., Бостан С. К. Б 85 Історія держави і права зарубіжних країн. 2е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008 — 730 с.
12. Норт, Дуглас С., Вайнгаст, Баррі Р. «Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England». *Journal of Economic History*, 1989.
13. Fediuk, K. (2022). Причини і початок революції в Англії. WarHistory.com.ua. Доступно за адресою: <https://warhistory.com.ua/prichini-pochatku-anglijskoi-burzhuaznoi-revolyucii/>
14. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
15. Міністерство освіти і науки України. (2022). Історія України. Всесвітня історія. Навчальна програма для 6–11 класів. Київ: HREC PRESS. Доступно за адресою: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>
16. Гісем, О.В., & Мартинюк, О.О. (2021). *Всесвітня історія: підручник для 8 класу*. Харків: Видавництво «Ранок».
17. Сорочинська, Н. М. (2022). *Всесвітня історія: підручник для 9 класу*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.-248 с.

18. "Навчальний матеріал." *Studfile.net*,
<https://studfile.net/preview/7809868/page:5/>.
19. Maastricht University. (n.d.). Problem-Based Learning. Retrieved April 8, 2025, from <https://www.maastrichtuniversity.nl/over-de-um/onderwijs-aan-de-um/problem-based-learning>
20. Яковенко Г.Г. (2017). *Методика навчання історії: навчально-методичний посібник*. Харків: Видавництво ХНАДУ.
21. Ясінський М.М. (2018). Філософія уроку історії або формування історичної свідомості учнів у процесі історичного виховання. *Zenodo*. DOI: 10.5281/zenodo.1284442
22. Маркс К. (1951). *Класова боротьба у Франції з 1848 по 1850 р.* Київ: Держполітвидав УРСР.